

**FOYDA SOLIG'I STAVKALARI, SOLIQNI HISOBLAB CHIQUARISH
VA TO'LASH TARTIBI MAVZUSINI O'QITISHDA INTERFAOL
METODLARDAN FOYDALANISH**

Tojiboev Ilxomjon Ixvoldinovich

Toshkent TDIU Andijon fakulteti

Annotatsiya: Mazkur maqolada foyda solig'i stavkalari, soliqni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi mavzusini talabalarga samarali yetkazish bo'yicha interfaol o'qitish metodlari yoritilgan. Mavzuning nazariy asoslari bilan birga amaliy yondashuvlar, xususan muammoli vaziyatlar, "aqliy hujum", klaster, SWOT-tahlil kabi metodlar qo'llanishi orqali o'quv jarayonida erishilayotgan yutuqlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: foyda solig'i, interfaol metodlar, soliq stavkasi, o'qitish samaradorligi, oliy ta'lim, soliq hisobi, SWOT-tahlil, muammoli o'qitish

Bugungi kunda O'zbekiston iqtisodiyotining rivojlanishi, uning barqarorligini ta'minlashda samarali soliq siyosati muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, foyda solig'i-davlat byudjetiga tushadigan asosiy daromad manbalaridan biri sifatida iqtisodiy faoliyat sub'ektlarining moliyaviy barqarorligini, iqtisodiy samaradorligini baholashda katta ahamiyatga ega. Shuning uchun, oliy ta'lim muassasalarida iqtisodiyot, moliya va soliq hisoboti bo'yicha ta'lim berishda foyda solig'i mavzusining chuqur va har tomonlama o'zlashtirilishi talab etiladi.

Foyda solig'i stavkalari, soliqni hisoblab chiqarish va to'lash tartibini to'g'ri tushunish va amaliyotga tatbiq etish yuridik shaxslarning moliyaviy hisobotini to'g'ri yuritishi, soliq qonunchiligiga rioya qilishi, shuningdek davlat va tadbirkorlik sub'ektlari o'rtasida soliq to'lovining qonuniyligini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Bu mavzuning murakkabligi va ko'p qirraliligi o'quv jarayonida talabalar uchun qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin. Shu sababli, an'anaviy auditoriya darslaridan farqli o'laroq, interfaol metodlardan foydalanish talabalarning mavzuni chuqur

tushunishlari, mustaqil fikrlashlari va amaliy ko'nikmalarini rivojlantirish uchun samarali vosita hisoblanadi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida faqat nazariy bilim berishdan ko'ra, talabalarni faol ishtirok etishga undash, ularning tanqidiy tafakkurini oshirish, guruhda hamkorlik qilish va real iqtisodiy holatlarga asoslangan masalalarni yechishga o'rgatish muhim ahamiyat kasb etadi. Interfaol o'qitish metodlari aynan shunday maqsadlarni ko'zlaydi va o'quv jarayonini yanada samarali, qiziqarli hamda amaliy asosda tashkil etishga yordam beradi.

Foyda solig'i-davlatning soliqqa tortish tizimidagi eng muhim soliqlardan biri bo'lib, yuridik shaxslarning sof foydasidan olinadigan majburiy to'lov hisoblanadi. Bu soliq turi orqali davlat o'z byudjetini moliyalashtiradi, iqtisodiyotning barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun zarur infratuzilma va xizmatlarni yaratishga mablag' ajratadi. Shu bilan birga, foyda solig'i iqtisodiy faoliyat sub'ektlarining samaradorligini rag'batlantirish, ularning soliqqa tortish yukini adolatli taqsimlash va byudjet daromadlarini oshirishda asosiy vosita hisoblanadi.

Nazariy jihatdan foyda solig'i iqtisodiy va huquqiy elementlarni o'zida mujassamlashtiradi. U soliq qonunchiligi, moliya nazariyasi va buxgalteriya hisoboti asoslaridan kelib chiqib shakllanadi. Soliq stavkalari, hisoblash metodikasi va to'lov tartibi yuridik hujjatlar-O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi va unga oid normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Shu sababli, bu mavzuni chuqur tushunish uchun talabalar nafaqat iqtisodiy tushunchalarni, balki soliq qonunchiligi talablarini ham mukammal egallashlari zarur.

Foyda solig'ining stavkalari iqtisodiyotdagi turli tarmoqlar va faoliyat sohalarining o'ziga xos xususiyatlari hisobga olinib belgilanishi lozim. Masalan, kichik biznes sub'ektlari uchun yengilliklar, investitsion loyihalar uchun soliq imtiyozlari mavjud bo'lib, bu iqtisodiyotning ijobiy rivojlanishini rag'batlantiradi. Soliq stavkalarining dinamikasi va ularning amaliy hisob-kitobi moliyaviy strategiyalarni shakllantirishda, soliqqa tortish siyosatini tahlil qilishda asosiy ko'rsatkichdir.

Mavzuning ta'limiy ahamiyati ham katta. Talabalar foyda solig'i stavkalari va hisoblash tartibini puxta o'zlashtirib, kelajakda iqtisodiy faoliyatda, auditorlik,

moliyaviy nazorat, soliq hisobi va boshqaruv sohalarida samarali faoliyat yurita oladi. Shuningdek, soliqqa tortish jarayonlarini to'g'ri tushunish soliqlarni qonun doirasida hisoblash va o'z vaqtida to'lashga ko'maklashadi, bu esa davlat va biznes o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlaydi.

Mavzuning murakkabligi talabalarni nazariy bilimlar bilan cheklanmasdan, amaliyotga yo'naltirishni, real misollar va vaziyatlar asosida faol o'qitishni taqozo etadi. Shu maqsadda interfaol metodlar qo'llanilishi o'quv jarayonini samarali qiladi.

Interfaol o'qitish usullari-muammoli vaziyatlar, jamoaviy muhokamalar, vazifalar yechish orqali talabalar bilimini mustahkamlashga yordam beradi, ularning tahliliy fikrlash qobiliyatini rivojlantiradi. Bu esa, o'z navbatida, mamlakatimizda sifatli moliyaviy kadrlarni tayyorlashga xizmat qiladi.

Shunday qilib, foyda solig'i stavkalari, soliqni hisoblash va to'lash tartibi mavzusining nazariy asoslarini chuqur o'rganish oliy ta'lim muassasalarida talabalarni nafaqat nazariy bilimlar bilan ta'minlash, balki amaliy ko'nikmalarni shakllantirish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Bu esa o'z navbatida O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy ta'lim jarayoni talabalar faolligini oshirish, ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini rivojlantirish va o'rganilgan bilimlarni amaliyotga samarali tatbiq etishni taqozo etadi. An'anaviy dars usullari ko'pincha faqat ma'ruza shaklida olib borilib, talabalarni passiv tinglovchilarga aylantiradi. Shu sababli, o'quv jarayonining sifatini oshirish, talabalarning o'rganish jarayonida faol ishtirokini ta'minlash uchun interfaol metodlardan foydalanish zaruriy ahamiyat kasb etmoqda.

Interfaol metodlar o'quvchilar va o'qituvchilar o'rtasidagi an'anaviy axborot almashinuvini faol munosabat va muloqotga aylantiradi. Bu metodlar talabalarni bilim olish jarayonining faqat pasiv qabul qiluvchisi emas, balki faol ishtirokchisi sifatida qamrab oladi. Shu bilan birga, o'quv jarayonida turli fikrlarni muhokama qilish, tanqidiy fikrlash va jamoaviy ishlash imkoniyatlari kengayadi.

Foyda solig'i kabi murakkab iqtisodiy tushunchalarni o'rgatishda interfaol metodlar quyidagi jihatlari bilan ahamiyatli:

✓ **Tushunchalarni chuqurroq anglash:** Interfaol metodlar talabalarni mavzuni mustaqil o'rganishga, savollar berishga va o'z fikrlarini asoslashga undaydi. Bu esa foyda solig'i stavkalari, hisoblash usullari va to'lov tartibini yanada yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

✓ **Amaliy ko'nikmalarni shakllantirish:** Nazariy bilimlarni real hayotdagi iqtisodiy vaziyatlar va hisob-kitoblar asosida qo'llash orqali talabalar mustaqil ishlash, muammolarni hal qilish qobiliyatiga ega bo'ladilar.

✓ **Shaxsiy va guruh ishlari:** Talabalar mustaqil hamda guruh bo'lib ishlash orqali bir-biridan o'rganadilar, muloqot va jamoada ishlash ko'nikmalari rivojlanadi.

Interfaol o'qitishning turli usullari foyda solig'i mavzusini o'rgatishda keng qo'llaniladi va ularning har biri o'ziga xos imkoniyatlarga ega:

✓ **Muammoli vaziyatlarni tahlil qilish:** Real yoki yarim real iqtisodiy holatlar (masalan, kompaniyaning foydasi va soliq hisoboti) talabalarni mavzuni amaliyotga tatbiq etishga undaydi, mustaqil qaror qabul qilishni rivojlantiradi.

✓ **“Aqliy hujum” (brainstorming):** Talabalar birgalikda turli fikrlar va yechimlarni taklif qilib, mavzu bo'yicha ijodiy fikrlashni rivojlantiradilar. Bu usul foyda solig'i stavkalarining asoslari va ularning iqtisodiyotdagi roli haqida keng tasavvur hosil qilishga yordam beradi.

✓ **Klaster usuli:** Talabalar tushunchalarni grafik tarzda guruhlab, o'zaro bog'liqliklarni ko'radi. Bu usul mavzuni vizual yondashuv bilan o'rganishga imkon beradi, murakkab tushunchalarni sodda qilib taqdim etadi.

✓ **SWOT-tahlil:** Soliq tizimining kuchli va zaif tomonlari, imkoniyatlari va tahdidlarini aniqlash orqali talabalar tizimli fikrlashni o'rganadilar. Bu usul iqtisodiy tahlil ko'nikmalarini oshirishga xizmat qiladi.

✓ **Rol o'yinlari va simulyatsiyalar:** Soliq to'lovchilar va soliq organlari o'rtasidagi munosabatlarni o'rganish uchun rol o'yinlari tashkil qilish talabalarga qonuniy talablarni amaliyotda qo'llashni o'rgatadi.

O'zbekiston oliy ta'lim tizimida interfaol metodlarning qo'llanilishi bir qator ijobiy natijalarni beradi:

- ✓ **Ta'lim sifatining oshishi:** Talabalar mavzuni chuqurroq tushunib, bilimi mustahkamlanadi.
- ✓ **Faollik va motivatsiyaning ortishi:** Faol o'qish jarayoni talabalarning ta'limga qiziqishini oshiradi.
- ✓ **Ijtimoiy ko'nikmalar rivojlanishi:** Guruhda ishlash, fikr almashish, muloqot qilish ko'nikmalari shakllanadi.
- ✓ **Amaliy tayyorgarlik:** Talabalar kelajakda kasbiy faoliyatlarida duch keladigan real muammolarni oldindan o'rganadi.

Interfaol metodlar nafaqat talabalarning bilim darajasini oshiradi, balki ularni mustaqil fikrlashga, yangi bilimlarni yaratishga va jamoada samarali ishlashga tayyorlaydi. Shu sababli, foyda solig'i kabi muhim iqtisodiy mavzuni o'rgatishda interfaol yondashuvni joriy etish oliy ta'lim tizimining zamonaviy talablariga javob beradi va ta'lim jarayonining samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Foyda solig'i stavkalari, soliqni hisoblash va to'lash tartibi mavzusini o'rgatishda o'quv natijalarini aniq belgilash va ularni baholash tizimini yaratish ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishda muhim ahamiyatga ega. O'quv natijalari — bu talabalar dars yakunida ega bo'lishi kerak bo'lgan bilimlar, ko'nikmalar va malakalardir. Baholash mezonlari esa bu natijalarni qanday o'lchash va baholash usullarini belgilaydi.

Baholash nafaqat talabalar bilimini tekshirish, balki ularni o'rganishga rag'batlantirish, kamchiliklarni aniqlash va o'quv jarayonini takomillashtirish imkonini beradi. Shu bois, baholash mezonlari aniq, adolatli va shaffof bo'lishi talab etiladi.

Interfaol metodlar qo'llanilganda baholash ko'proq jarayoniy bo'lib, faollik, muhokamalarda qatnashish va amaliy ko'nikmalarni shakllantirish jarayonida olingan natijalar asosida amalga oshiriladi. Bu ta'lim sifatini oshirishda muhim omildir.

Foyda solig'i stavkalari, soliqni hisoblab chiqarish va to'lash tartibi mavzusi oliy ta'lim muassasalarida moliya va iqtisodiyot sohasida ta'lim berishda muhim o'rin tutadi. Ushbu mavzu nafaqat nazariy bilimlar majmuasini o'z ichiga oladi, balki

talabalarni amaliy ko'nikmalar bilan ta'minlash, soliq qonunchiligiga to'liq rioya qilishni o'rgatishda ham asosiy ahamiyatga ega.

Xulosa sifatida shuni qayd etish lozimki, foyda solig'i stavkalari va soliqni hisoblash tartibini o'rgatishda interfaol metodlarni qo'llash nafaqat o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini oshiradi, balki ularning mustaqil fikrlash va tahliliy qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu esa O'zbekiston iqtisodiy rivojlanishining barqarorligi va moliyaviy siyosatining muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Xolmurodov I.X. Soliq tizimi va soliqqa tortish asoslari. Toshkent: "Moliya", 2021.
2. Sobirov A.S. Soliq nazariyasi va amaliyoti. Toshkent: O'zbekiston Davlat Iqtisodiyot Universiteti nashriyoti, 2020.
3. Islomov B.N. Moliya va soliq qonunchiligi. Toshkent: "Akademnashr", 2019.
4. Qodirov M.R. Oliy ta'limda interfaol ta'lim metodlari. Toshkent: "Ilm-ziyo", 2022.
5. Usmonov J.T. Ta'limda interfaol metodlar: nazariy va amaliy jihatlar. — Toshkent: "Fan va ta'lim", 2021.
6. Alimov S.R. Foyda solig'ini hisoblash va nazorat qilish usullari. — Toshkent: "Iqtisodiyot", 2022.